

Itämeri on geopolitiikan musta aukko

Markku Salomaa

Itämeri on alue, missä ovat aina risteytyneet suurvaltojen intressit. Itämeren geopolitiikka ei ole muuttunut siitä huolimatta, että erityisesti Venäjän valtiomuodon muutokset viimeisten 95 vuoden aikana ovat luoneet odotuksia geopolitiikan uudelleenarvioimiseksi. Ruotsin puolustusvoimien aseistariisuutuminen on tullut erityisen huonoon aikaan. Jos vielä Suomi menettelee samoin, on se kuin avoin kutsu suurvalloille tulla täyttämään alueen geopolitiittista tyhjiötä. Venäjän massiivinen aserakennusohjelma tuo ilmavoimien uusimmat lentokoneet ja sotalaivaston uusimmat alukset näkyvästi Itämerelle sekä maavoimien uusimmat ja tehokkaimmat ohjusasejärjestelmät Pohjolan ja Baltian vastaisille rajoille. Vain NATO luo vastavoiman Venäjälle.

Tämän tyhjiön keskiössä on jälleen yhtä merkittävänä Ahvenanmaa kuin Oolannin sodan aikana. Ensimmäisen maailmansodan aikana Ahvenanmaalla oli venäläisiä joukkoja, suomalaisia punakaartin yksiköitä, suomalaisia suojeluskunnan yksiköitä, ruotsalaisia joukkoja, saksalaisia joukkoja ja lopulta myös englantilaiset hautoivat mairhinnousua sinne, mutta sota loppui liian aikaisin. Toisen maailmansodan alussa Ahvenanmaalle oli suorastaan kilpajuoksu, mutta alue kyettiin pitämään omilla käsissä. Tämä epätavallinen kiinnostus johtuu geopolitiittisesta faktasta: se, joka hallitsee Ahvenanmaata, hallitsee koko pohjoista Itämerta.

Suomen kuudennen puolustusselonteon kirjoittaminen vain monimutkaistuu sitä enemmän, mitä enemmän se pitkittyy. Perinteiset selitykset eivät tunnu riittävän, mitä ympärillämme oikein tapahtuu ja mitä mieltä siitä pitäisi olla. On epävarmuutta, pystymmekö uskottavasti selviämään mahdollisista tulevaisuuden kriiseistä tai saatikka konflikteista omin voimin. Ja jos emme, niin miten uskaltaisi perustella jäsenyyshakemusta Pohjois-Atlantin puolustusliiton NATO:n jäsenyyteen. Osoittaa jälkisuomettunutta pelkoa, että meillä mietiskellään enemmän, mitä venäläiset ajattelisivat jäsenyydestämme kuin jäsenyyden meille tuomia etuja. Se vain puuttuisi, että esiin kaivettaisiin Suomen ulkopoliitiikan elävät ruumiit kuten Pohjolan ydinaseeton vyöhyke ja EU:n pohjoinen ulottuvuus.

Olemme sotkeneet omat konseptimme omilla uskomuksillamme ja olemme putoamassa neuvottomina uuden ja vanhan maailman väliin. Niitä yhdistää yksi tekijä: geopolitiikka. Sitä Suomen johtajat eivät ole koskaan osanneet huomioida C.G.E. Mannerheimia ja J.K. Paasikiveä lukuun ottamatta. Kun tähän liittyy vielä edellisen presidenttimme rohkeuden ja ryhdikkyyden vaje, uuden presidentin on perusteltua laittaa koko valmistelu uusiksi. Poliittisella johdolla on näköjään nykyisessäkin tilanteessa riskinottohalua, mutta Suomella ei ole todellista riskinottokykyä. Puolustusvoimien on valmistauduttava kaikessa hiljaisuudessa joka tapauksessa kaikkien vaihtoehtojen varalle – epätoivoistenkin.

Suurvaltojen, erityisesti Venäjän, Yhdysvaltojen ja nykyään myös Kiinan, taipumus jakaa maailma etupiireihinsä tekee selvästi paluuta. Vanhat geopolitiikan kartat on kaivettu esiin, jos niitä koskaan unohdettiin, vaikka keskustelun keskiöön on nostettu erimuotoiset uudet uhat. Venäjä haluaa lähialueellaan mahdollisimman suuren toimintavapauden ja siksi rajamaiden liittyminen NATO:n jäseniksi ei sovi Venäjän sotilasjohdon suunnitelmiin. Nyt Venäjän sotilasjohto näkee Suomen sotilaallisena tyhjiönä, koska emme kuulu ”blokkeihin”.

Venäjän johto ymmärtää vain suurvaltojen kieltä. Tämä selittäisi, miksi kollektiivisen turvallisuuden järjestöt kuten YK ja ETYJ eivät sittenkään ole kyenneet hallitsemaan nykypäivän alueellisia kriisejä. Vasta suurvaltojen sotilaallisella voimalla tehdään lopulta tilit selviksi, kuten Georgian viiden päivän sodassa 2008. Venäjä aloitti operaation suoraan vakinaisilla joukoillaan ilman liikekannallepanoa. Sellaisessa kriisissä Suomi olisi yhtä turvaton ja tulisi konfliktin tapauksessa yllätetyksi täysin valmistautumattomana. Vastustaja mitoitaisi toimensa niin, että meille ei jäisi mitään mahdollisuuksia selvittää voittajana.

Meillä ei ole juuri julkisesti pohdittu, miksi Kremlin johdon toiminta tuottaa niin herkästi ajasta ja valtiojärjestelmästä riippumatta samansuuntaista politiikkaa; oli sitten vallassa perinnöllinen tsaari, itsevaltainen puoluesihteri tai yksinvaltainen presidentti. Vastaus on geopolitiikka. Venäjällä perustellaan valtion politiikkaa sillä, että Venäjällä olisi maantieteestä johtuen oma sisä- ja ulkopoliittinen tiensä, ja että sillä olisi oma ennalta määrätty roolinsa maailmanpolitiikassa ja sotilasblokkien johtamisessa. Se on ”ennalta määrätty” Euroopan hallitsevaksi valtioksi. Juuri Venäjän geopolitiittinen intressi on yhdistänyt Venäjän politiikkaa eri aikoina myös suhteessa Suomen alueeseen ja eritoten sen käytettävyyteen Venäjän puolustusstrategian tukialueena. Tämä intressi yhdistää Venäjän miehitysaikaa Suomessa eri aikoina.

Venäjällä tunnutaan ajattelevan, että valtio on vajanainen, mikäli se ei pysty hallitsemaan laajaa maa-aluetta rannikoilta rannikoille - ellei se kata kokonaista mannerta. Imperiumien luonteeseen kuuluu juuri tällainen imperialismi. Venäjä on ajattelussaan oman historiallisen perintönsä vanki. ”Venäjän idean” luoja oli professori Sergei Mihailovitsh Solovjev (1820-1879). Pääteoksessaan *Venäjän historia vanhimmista ajoista asti*, Solovjev todisteli, miten Venäjän historiaa ei voida viipaloida erillisiin osiin tai alueisiin, vaan että se on orgaaninen kokonaisuus.

Solovjevin mukaan Venäjä oli syntynyt Euroopassa ja sen olemassaolon kamppailu keskittyi Aasian ja Euroopan väliseen kamppailuun; se oli aron ja metsän ikuista kamppailua. Solovjevillä esiintyy ensimmäistä kertaa käsitys, että Venäjä oli predestinoitu länsimaisia vaikutteita saaneeksi suurvallaksi. Solovjevin mukaan Venäjän nousua ja yhteyttä länteen leimasi *zakonomernost*, lainalaisuus. Hänen keksintöään on myös ilmaus *ruskaja ideja*, venäläinen idea, jonka mukaan Venäjällä on erityinen messianistinen kutsumus ja tehtävä ihmiskunnassa.

Venäjän historian ”ensimmäinen valtakunta” oli historiallinen Bysantti eli Itä-Rooma. ”Toinen valtakunta” oli liivana Julman ja Pietari Suuren luoma ja Romanovien hallitsema Venäjän keisarikunta. ”Kolmas valtakunta” oli Vladimir Leninin ja Josif Stalinin kommunistisen puolueen hallitsema Neuvostoliitto. Mihail Gorbatschovin ja Boris Jeltsinin kaaosmaisen vaiheen jälkeen näyttää syntyneen Vladimir Putinin ja Dmitri Medvedevin valtiollinen luomus: neljäs valtakunta. Se yhdistelee piirteitä kaikista edellisistä kehitysvaiheista, eikä juuri lähesty poliittisessa kehityksessään Eurooppaa. Se tekee niin selvää rajanvetoa ”Länsi-Rooman” perillisiin, että näyttäisi kuin Venäjä eristäisi itse itsensä geopolitiittiseen piiriinsä.

Niinpä kylmän sodan päättyminen kohta 20 vuotta sitten ei poistanut Venäjän pelkoa eristykseen joutumisesta, vaan korosti sen sisäsyntyistä pyrkimystä palata globaaliksi suurvallaksi, supervallaksi. Lukuisat kehityspiirteet osoittavat, että se on noussut uudestaan Venäjän geopolitiittiseksi tavoitteeksi. Se näkyy Venäjän politiikassa kautta linjan, jopa energiapolitiikassa sekä suhteissa entisiin neuvostotasavaltoihin, mutta myös sen peräänantamattomassa asenteessa yhteistyöhön ETYJ:n, EU:n ja NATO:n kanssa. Venäjä haluaa hoitaa suhteet rajamaihien omilla ehdoillaan, ei läntisten blokkien ehdoilla. Putinin ja Medvedevin ”neljäs valtakunta” on jo alueellinen suurvalta ja sen johto uskoo, että Neuvostoliiton ja Venäjän keisarikunnan mahtiasema on palautettavissa.

Markku Salomaa
Euroopan historian dosentti, hallituksen puheenjohtaja
Ulkopolitiikan tutkimuksen säätiö

Haluatko PULLOPOSTIN sähköpostiisi?

Liity postituslistallemme: www.centrumbalticum.org/kolumni

Centrum Balticum
Vanha Suurtori 7
20500 Turku
puh. 020 775 1341
www.centrumbalticum.org
centrumbalticum@centrumbalticum.org